

ГОДИНА

5
1 8 6 8**ВОИИИ**

БРОЈ

22

1. Августа.

ЛИСТ ЗА ВОИНЕ НАУКЕ, ВЕШТИНЕ И НОВОСТИ.

ИЗДАЈЕ И УРЕЂУЈЕ Драгашевић, официр.

Путови по балканском трополу 4. — Положаји, од Лра (настав к).

— Руска војна снага (наставак). — Новине и ситнице.

Путови по балканском трополу.

4.

Од Цариграда у Скадар.

а) Преко Одрина.

721 километар.

Од Цариграда до Одрина види пут 1 у „Воину“ од 1866 године на страни 286 и даље.

Од Одрина (160 кил) пут иде долином реке Марице, и то с леве стране и долази у

Џезаир (Мустав пашина Паланка, 188 кил.) на Марици, преко које има леп мост. Одавде се брзо доспе у

Хирмен (208 кил.) на ушћу Марице и Усунце. Пут се држи једнако Маричине долине, и то деснога јој брега, прелази Усунцу више ушћа, и иде преко Усунце-ове, Пловдива (291 кил.) до Габрове страже (Габроа дервент,) па се ту раздваја: десан крак води у Београд, а леви иде долином изворне Марице до Вање, па онда прелази у долину реке Искра за у

Самоково (386 кил.) варош од својих 5000 душа близу извора Искра, преко кога се прелази дрвеним мостом. Овде је слагалиште железа из околних планина и израђују га укрупно, а особито сједре бродовна (ленгере) за Цариград. Има неку стару средовековну тврђаву, коју фланкују куле са рогљева. Самоковске горе пуне су железа од најбоље врсте.

Пут се сад пење уз Неврокоп гору и сиђе у **Дубницу** (416 кил.) варош са 5000 душа, на левом брегу речице Берме, у подини брда истог имена. И овде се копа железо.

Мало по даље прегази се река Струма и долази се у

Костајницу (**Бустендил**) (450 кил.) место од десетак иљада душа, на окомку једне горе, нешто у страну од деснога брега Струме између три речице, међу којима је најважнија Черна. И овде има неке тврђаве са четвртастим кулама, има приличну трговину, коњу железа и много сумпорних купалишта.

Пут иде сад на север уз гору **Сребрник** и пролазећи кроз варош **Сребрницу** (482 кил. Егри Паланка) и село **Стражин**, силази у долину Вардара у

Куманово (527 кил.) на речици Шињи, одакле поред горе Љуботина идући, доспева у

Скопље (551 кил.) на речици Скупи, која с лева улази у Вардар. Положај ове вароши је диван, и кад је она у своме цвету била домови њени били су богати и величанствени, те ваљда с тога је варош ова и добила надев **Невеста Грчкој**. Сада

имаде доста цамија, црква и лепих шеталишта. Она је на земљишту неравном, улице су пуне нечистих баруштина, а на западној страни, коју омива Вардар има на брду нека тврђавица, у којој је нешто мало војске. У Скопљу нема сада ни 10.000 душа, а некад је било и пет пута толико (за српско доба) а и десет пута толико (за латинско доба.)

Пут остављајући Скопље пење се уз долину Вардарову у

Калкандер (581 кил.) варошица под планином Шаром (на јужној падини); има диван поглед и одприлике 900 домова. Близу вароши види се да је била каква кула.

Одавде се пут хвата планине и слази у долину белог Дрима у

Призрен (611 кил.) стару престолницу некадашње српске царевине, варош у подножју планине Шаре. Над главом има тврђаву и у себи радионице пушака за сву Арбанашку. Има ће сада до 20.000 душа.

Одавде пут иде упоредо са Дримом белим и то левом страном, прелази Луму и Црни Дрим, иде преко Хана Купреша, додирује Килишије и опет гази Дрим за у

Скадар (721) варош од 20.000 душа на реци Бојани на истоку њеном из језера (блата) скадарскога. Место је ово добро утврђено, е га брани од свуда јака цитадела. У Скадру се израђују добре пушке, и тка добро сукно, и у велико тргује грађом и дрвима.

б) Преко Солуна.

806 километара.

Овај пут, који је нешто мало исти и за Београд преко Одрина, врло је добар. Он иде најпре поред мора мраморскога, и пролазећи села Кичук и оба Чекмецета, доспева у

Селимбрију (22 кил. Selymbria, Silivria) стара варош са 7000 душа; има доста удесно пристаниште на обали мраморској. Пут иде дуж приморја у

Перинту (59 кил. Perinthes, Neaclea, Ерекли), варош са сугубим пристаништем и 6000 душа. Одавде се држи старог римског пута и преко села Турменте долази у

Радосту (85 кил. Radosdjo, Rodosto,) приличну варош од 30.000 душа, на брегу мраморскоме, где има дивно заветриште. *) Она је ограђена зидом, који куле фланкују, улице су јој добре и трговина у цвету. Околина се добро ради и даје изванредно вино. Излазећи из Радосте пут се удаљава од морскога брега и долази у

Аџацик (107 кил. Јенидек), где има добре чаршије, а одавде у

Маглару (Малгару, 135 кил.) варош на окомку горе Техира; има близу 3000 душа и ограђена је зидом и кулама.

Кешан (158 кил.) на левој обали старе Апсинте. Варош ограђена зидом, који куле бране, у којој може имати до 1000 домова. Лепа варош. Од Кешана одвојен се један пут те иде обалом еноског

*) Заветриште није исто што и пристаниште; то је само место, где се бродови склањају од ветрова, — Rade, Raide.

залива за у **Енос** (40 кил.) варош од 7000 душа, са пристаништем удесним и безбедним за Архипелаг.

Главни пак пут пење се уз Техир, и одвећ је каменит и нераван; затим силази у долину Маричину коју прелази не далеко од утока јој у залив еноски, и иде у

Фереџик (193 кил.) варошицу од 3000 душа на окомку једног брдељка близу десног брега Маричиног. Пут прелази више поточића и приближује се обали морској кроз

Макру (225 кил.) варошицу од 3000 на једном вису, око кога је засађена сама маслина. На брегу има тврђаву.

Одатле, у поредо с обалом, преко Черекликеја

Бумурџину (262 кил.) варош преко 7000 душа на обали мора белог. Има тврђаву, и око сваке куће лепу башту.

Сад се обилази око залива Лагоског и кроз јенички теснац улази се у

Јеницу (291 кил.) близу језера Лафре. Овде роди најбољи дуван; биће преко 2000 душа.

Затим се преко села Кара Гејзе и Саричебана на десну обалу Струме, преко које се долази у

Кавалу (331 кил.) варошицу од 3000 душа, која добро тргује дуваном памуком и уљем.

Одавде пут окреће мало на југ у

Правосту (345 кил.) чији су зидови до 5 метара високи а фланковани четвртастим кулама. Овде је ливница зрнади за морску артиљерију.

Сад се иде упоредо с обалом ал 10 кил. од ње и доспева се у

Орфано (373 кил.) на самоме мору, на равнини

а измеђ два брда; брани је нека стара тврђавица. Њено заветриште средиште је важној трговини. У околини ради се дуван, лоза и пшеница.

Пошто се прође поред развалине Контесе и Бриук Оршаве измеђ мора и језера Такина, пут иде управ уз обалу морску и окрећући се малко на исток за **Воинк Бечик** (413 кил) где има добрих топица, пролази поред северне стране језера Лангазе, и опет се упућује к мору за у

Солун (449 кил.) варош од 70.000 на заливу његова имена и у подини брда Гориака. После Цариграда ово је нај трговније место у царевини. Солун је ограђен старим зидом, који многе куле фланкују и на западу има тврђавицу, који јој заповеда. У Солуну има доста радионица свиле и памука, сукна и платна, челика, железа и бакра.

Одавде се пут пење на север уз долину реке Вардара, и то левим брегом, па долази у

Аврет Хисар (479 кил.), где има стара нека тврђавица. Пут иде и даље уз Вардар истом страном и пролази кроз теснац белички за у

Градишку (527 кил.) на левом брегу Вардара. Сад пут прелази на десну обалу Вардарову и долази у варошицу

Тиквеш (555 кил.) на реци Белици, која мало ниже улева се у Вардар. Пут продужује даље уз Вардар и идући кроз село **Полоско** стиза у

Велез (Гуприју, 587 кил.) на Вардару преко кога води дрвени мост са каменим ступовима. Варош је на раскршћу многих путова и у околини сеју се чувене дубенице.

И даље се иде опет уз Вардар (све левом обалом) и долази се у

Љупел Жан (604 кил.) на ушћу Шиње у Вардар; има мост на свакојзи.

Одавде преко села Аџаковца долази се у

Скопље (636 кил.), где се састаје и онај пут из Цариграда преко Одрина, те води у

Скадар (806 кил.). (Види „Војина“ број 21.)

в) Преко Сереза.

771 километар.

Од Цариграда па до Правосте (345 кил.) види пут мало пре описан, а одавде одваја се од главног (јер је овај преко Сереза тек узгредан), иде преко источних огранака брда Панже, те долази у

Зигну (370 кил.), варошица на речици, која се исто тако зове, а утиче у језеро Такино; околина је одвећ родна.

Одавде идући поред северног брега језера Такина долази се у

Серез (390 кил., Sintice, Ситница) од 30.000 душа у подножју планине Маник, не далеко од Струме и источне обале језера Такина. Овде је глава сејању памука и има радионица за свилу, памук и дуван.

Од Сереза иде се уз долину Черне, удара се на **Демир Хисар** (408 кил.) испод високога брда на коме има разваљен замак. Варош од 7000 душа, ограђена је зидом и има куле.

После тога улази се у теснац реке Черне и силази се у долину реке Радовице у

Петрић (432 кил.) на речици Петровици, која

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

се близу ту улева у Радовицу. Варош је на коси једног брда и пружа се у равницу, па је ограђена зидом, који куле бране. Има добру трговину с дуваном и преко 1000 домова.

Пут се сад окреће мало на исток и поред левог брега Радовице долази у

Струмницу (480 кил.) под брегом, на врху чијем има стара развалина. Вода је доведена каналима, и у близини има топлих извора и купалишта.

Идућ једнако уз реку према извору јој доспева се у

Радовић (490 кил.) на десном брегу Радовице испод брда. На југоистоку има лепа равница, где се ради пшеница, дуван и памук. Жилци су сами Хришћани.

Одавде преко села Бакрине долази се у

Штипље (524 кил.) близу леве обале реке Багренице. Имаће до 7000 душа.

Сад се из долине Багреничке излази и долази у Вардарску за у

Мостово (Велез, 552 кил.) где се састаје и пут преко Солуна за у

Скадар (771 кил.)

Положаји.

Од Лера.

(Наставак.)

2.) И цео бојни ред, започев од најситнијих одељења до батаљона и чак до читаве војске, која заузима простора од више врста, — треба да је

раздељен по ширини а особито по дубини као на каке оделите бојне редове, и свакоме од ових делова одредити старешину. При томе само треба се освртати на већ примљену систему устројства. И старешине ће бити корпусни заповедници, дивизијски, ређименатски, батаљонски.... Војска, размештена на положају, дели се опет на корпусне рејоне, корпусни на дивизијске, ови на ређиментске, ређиментске на батаљонске, батаљонске на четне (кад се поседа каква засебна зграда, као што је већ речено, рађају се још и мања одељења и још ниже самосталне старешине). Свакоме оделитоме старешини најближи виши старешина наговести само намеру, коју он треба да постигне, строго уздржавајући се од таквих заповести и разјашњења која би ишла до најситнијих подробности и која би казивала средства, којима се може намера да достигне.

3.) Бранилац је у тешкој невољи, кад не зна снагу и намеру противнику; и да би дакле ту тешку околност у неколико олакшао, он ће најбоље учинити ако пред својим главним положајем поседне једну или више незнатнијих точка. Оваке предње точке или предњи положаји, гоне непријатеља да раније рашири своје силе и од чести да изда своје намере. У овој прилици дакле, таква места имају улогу као некаке предводнице или боље првоборнице.

Близу села Шевердина, 25 минута пред горондинским положајем, бејаше постројен редут један са сличном намером.

И само упорно држање његово 24. Августа довољно је јасно показало намеру Наполеонову, да

ће главну своју силу да крене или против средине руске војске или против левога крила њенога, (већи део француске војске бејаше прешао на леву обалу реке Колоче). И само та срећна околност бејаше узрок, што се могаху за времена, макар и од чести само, да исправе, погрешке у распореду руске војске, и што се досетише да ноћу између 24. и 25. из резерве доведу трећи корпус Тучкова на лево крило (стратиђијски кључ положаја, на коме бејаше само шест козачких ређимената).

4.) Неопходну потребитост, да се што брижљивија пажња обрати на чување крила, јер као што је пре речено, *) нема на свету каквога положаја, који се не може обићи: земљиште може само више или мање да отежа противнику обкољавање, али не може савршено од њега да осигура; па најзад и то, што опкољај, као припремно средство за бој, није никако решиве природе, **само ако се успе и уме супротан напад у згодноме часу да употреби.** Ако се опкољај за времена дозна, врло се много средстава може наћи, да се он осујети. Сва се ова средства на ове видове доводе: или на напад у сусрет противнику, или на промену положаја или на послетку, да се отступа.

Војна је историја пуна примера, у којима се долазило до најжалоснијих следстава, само што се из вида изгубише такве мере. Доста ће бити да поменемо само капитулацију аустријске војске под Улмом (1805)**) и битку код Бузака (27. Септембра 1810 год.).

*) Кад говорасмо о „Положајима“ у опште.

**) У ствари овде бејаше стратиђијскога опкољаја. Ал се с тога

Уриш вранцуске војске на силни положај (стрма висина), који Велингтон брџаше, — био је одбијен. Главни узроци, са којих Вранцузи не успеше, стајаху: у **неизабратоме часу** за напад, у несложном и **неједновременоме** нападу корпуса Нејовога и Реџеовога и наизад, у томе, што се не могаде артилеријском ватром да спреми пешачки напад.

И Вранцузима бејаше још само могуће, или да се поврате, т. ј. да се савршено ману намере, коју им поход имађаше, или гледати како би могли да обиђу положај. Мешћани им казиваху да нема другога пута. А вранцуски војвода Масена, посматрајући из ближе особине непријатељскога положаја, који бејаше к левоме крилу све приступнији и приступнији, заповеди, да се ноћу између 27. и 28. промотри предео у томе правцу, И проматрањем нађе се пут, којим се могаше да обиђе положај, и да иде на Бојалву. У сумрак 28-ог крене се вранцуска војска на Бојалву. А тек 29-ог у вече, кад равницу Коимбар прекрилише вранцуски војници, дознаде Велингтон за њихов крилни марш; но то бејаше већ доцне, јер кретање бејаше скоро извршено, и он је морао **веома брзо** да се повуче. И небрежљивост Велингтонова и нечување левога крила положају, лишила је Инглезе користи, коју би им победа код Бузака донела, и натерани су били да се повлаче к Торес-Ведрасу и да се рат још на по године отегне. *)

(Продужиће се).

суштина ствари ни мало не мења, ако се само хтедне сетити, е је стратегијски оклај само у толико различан, у колико се први врши на **ратноме**, а други на **бојноме** пољу.

*) Небрежљивост и необзиривост Велингтонова најочитије се исказује у вери његовој, коју он имађаше у **неприступност** к

Руска војна снага.

(Наставак.)

Држава од 80 милијуна, од којих $\frac{4}{5}$ су један народ, једно срце и једна душа, не може никако бити савршено побеђена. Ма како да се изметне садање смутно и за Русију незгодно стање ствари, она опет спокојно може догађајима уочи погледати. Немотрећи на савремене тешкоти, наравствена и материјална снага садање Русије грдно је велика, — сасвим друго што, но што беше 1853. год. Само треба још да та снага не остане у стихијама, као што се налази, па да се њој прибегава у последњем часу, кад се из народних недара може поцрпети само суров материјал, већ зараније ваља да се оцени и стално организује. Русија је сувише јака, да јој ко сам на мегдан изађе; противу ње може се дићи и сметње јој чинити само велики европски савез; руска војна снага дакле треба да се по тој мери рачуна, иначе опет ће бити малена. Притом данас сутра може наступити одсудан тренутак, па онда војска као и у кримском рату неће бити довољна и да води исполинску борбу и да чува толику просторију; морала би дакле опет да се дигне земља

крилима његова положаја. Војна историја показује, колико је то штетно ослањати се на неприступност овог или оног дела положаја већ и с тога, што су приступност или неприступност ствари веома условне и највише стоје у особи нама војске: што је једнима неприступно, другима може бити приступно. Војна је историја пуна примера, у којима (као Бузако) је сувишна вера у неприступност положаја доводила савршено истим последицама (бој код Головчиње (1708 год.) код Городечње (1712 год.) код Алме).

са народном снагом и са свима разнообразним војним елементима. Много је дакле боље и сигурније да се војна снага за времена још прорачуна и како ваља устроји. Држава као и поједини човек може да покаже само толико своје природне снаге, колико је у њој развијена упражнењем. Она — држава — ваља да овлада том снагом. Садање војне установе пошле су управо тим путем, али далеко су још све корисне последице. Особине Русије, услови њене бојне снаге много се разликују од свега, што је на западу, па опет руско војно устројство до скоро беше сасвим туђе, тако да су се Руси готово одвикли мислити самостално, а то се није могло у једаред да преиначи; последице су тога, што су многи народни извори руске снаге остали још до сада не дарнути.

Да бацимо кратки поглед на те особине Русије у војном одношају. Прво Русија далеко више становника има, него и која друга јевропска држава. 1866 год. слободно можемо рачунати, да није било мање од 80 милиуна, а то чини више него Аустрија, Француска, Белгија и Холандија скупа — 78,630.000; или више него Аустрија, Прусија, сав негдашњи ђермански савез, Белгија и Холандија — 78,210.000. Прилиба та не може никако не бити од утицаја на размаравање војне снаге, која је држави нужна. Ако би се Русија наоружала тако као Прусија (740 хиљада војника на $18\frac{1}{2}$ милиуна становника), онда би имала 3,200.000 војника под оружјем — а то би било сувише баш и у случају „нашествија Галов и с ними дванадесати јазик“. Што је Русија при свршетку кримске војне тако огромну војску

морала да издржава, узрок је тадашња система, која је несразмерно развијала нерадећу мртву страну војске на штету њене животне снаге. Сад кад је одношај између та два важна дела у војсци правилно уређен, руска војна снага може бити далеко већа, па опет да је испод размере, која је у Француској за ратно доба усвојена (760.000 на $37\frac{1}{2}$ милиуна становника; према томе у Русији било би 1,650.000 редовне сувоземске војске). Не треба заборавити још и то, да скупна снага неколико савезника, материјално равна снази једне државе, не може и неравствено овој равна бити, за то, што су навике и цели разне, што је тешко једновремено војску концентрисати и што су темпераменти народа не једнаки. Немајући дакле потребе, да држи односно тако велику војску, као остале западне државе, Русија има довољно мегдана у устројавању своје војне снаге, може је основније и разнообразније удесити, а да не штети толико ни народ ни финансију, као што се ради на западу. Руски војник стаје државу много мање него на западу и опет живи пристојно (готово се поуздано може рећи да би руски војник умро од глади на рани француског војника); само материјални део, и то осим коња, у опште је обилатији на западу. У енглеској стаје државу један војник годишње 2737 франака, у Француској 923, у Аустрији 657, Прусији 374, у Русији, рачунећи рубљу по курсу у 300 сантима, — 500 фран. И ако је државни буџет руски најмањи у Европи у односу на број становништва, опет јеветиноћа у издржавању војске и мала размера ове уравњују тешкоће ратне у срав-

нењу с француском и дају знатну превагу Русији у сравнењу с Прусијом.

Велика превага Русије над осталим државама на копну Јевропе лежи у томе, што она не може бити побеђена онако, као друга која. Сваку другу државу можете не само победити, него и сасвим заузети и лишити могућности, да се даље противи. Само Русију не. Све Јевропске државе осим Русије и Инглеске, биле су на таквим искушењима, прикљачале се пред противником и предавале без условно: Француска 1814. и 1815; Прусија 1806, Аустрија 1805, 1809; и 1866. Појамно је, да се таково што с Русијом догодити не може; нико је не може заузети ни доћи до њене престолнице, осим да тамо главу остави. Она може сама од воље да избегне узалудне губитке, — војну да прекине, ако јој за руком не пође, као што је чинила 1856; ал не може бити томе принуђена; да је било нужде и потребе Русија је могла да продужи Критску војну, јер јој ништа није сметало. Превага ова очевидно огромна је. Положај Инглеске наличи на руски, и разлика је само у томе, што Инглеска не може нити сама добити нити другом нанети смртан удар. Она је ослабила Наполеона I. дуговременом борбом, али то је све, што је могла учинити; међутим Русија одбивши удар прешла је у напад и уништила противника. На целом телу Русије нема тачке, на којој би јој се смртан удар нанети могао, док међутим на политичким телима њених противника таквих тачака и сувише има.

(Наставиће се.)

Новине и ситнине.

ТУРСКА У ПОГЛЕДУ НА ВОЈСКУ.

(из бечког журнала.)

Просторија европске Турске без			
трибутих кнежевина — — —	10.663	□	м.
Просторија азијске Турске — — —	27.520	□	м.
обе уједно — — — — —	38.183	□	м.; у Африци 37.000
Обиталаца у европској Турској без			
трибутих кнежевина — — —	10.404.000		
Обиталаца у азијској Турској — — —	16.100.000		
у обе — — — — —	26.504.000,		у Африци 5.300.000

Одношење убојне силе према становништву:

Сухоzemна сила — — — — —	у миру 1:294, у рату 1:105
Сухоzemна и морска — — — — —	1:100

Војничка обавезаност:

Од војнослужбених година има — — —	93—100.000
Годишњих новака — — — — —	25.000
Неспособни од уписаних — — — — —	4%
Новаци према становништву стоје — — —	1:1060
Трајање уписне обавезаности од — — —	21—25 године
Рок службе уписанима — — — — —	17 година, и то:
у редовној служби (низам) — — —	5 >
у првој резерви (редиџ) — — — — —	7 >
у другој резерви (хијада) — — — — —	5 >

Буџет, и колико га иде на војску:

Државни приход — — — — —	158.500.000	форината
» расход — — — — —	163.300.000	
Издатак на војску — — — — —	39.500.000	
» » морину — — — — —	10.200.000	
Војска троши од целокупног дохода — — —	25%	
» » » » расхода — — — — —	24 ⁴ / ₁₀ %	
Марина » » » дохода — — — — —	6 ⁴ / ₁₀ %	
» » » » расхода — — — — —	6 ³ / ₁₀ %	
Обе уједно » » » дохода — — — — —	31 ⁴ / ₁₀ %	
» » » » расхода — — — — —	30 ⁷ / ₁₀ %	
Стаје сваки војник у миру — — — — —	440	форината
Плаћа сваки поданик за војску — — —	1 ⁸ / ₁₀	,

Колико је војска.

	низам	редиџ	неправил.
Пешадија (обична — — — — —)	92.800	58.700	60.000
(стрелци — — — — —)	29.300	19.500	
Коњица (тешка — — — — —)	22.400	(15.000	из Мисира
(лака — — — — —)	1.800		
Артиљерија (пољска — — — — —)	7.800		
(градска — — — — —)	3.000		
Целокупна војска — — — — —	158.300	+93200	= 251.500
Пољских топова — — — — —	400		
У миру има војске око — — — — —	80000	+10.000	кадра=90.000